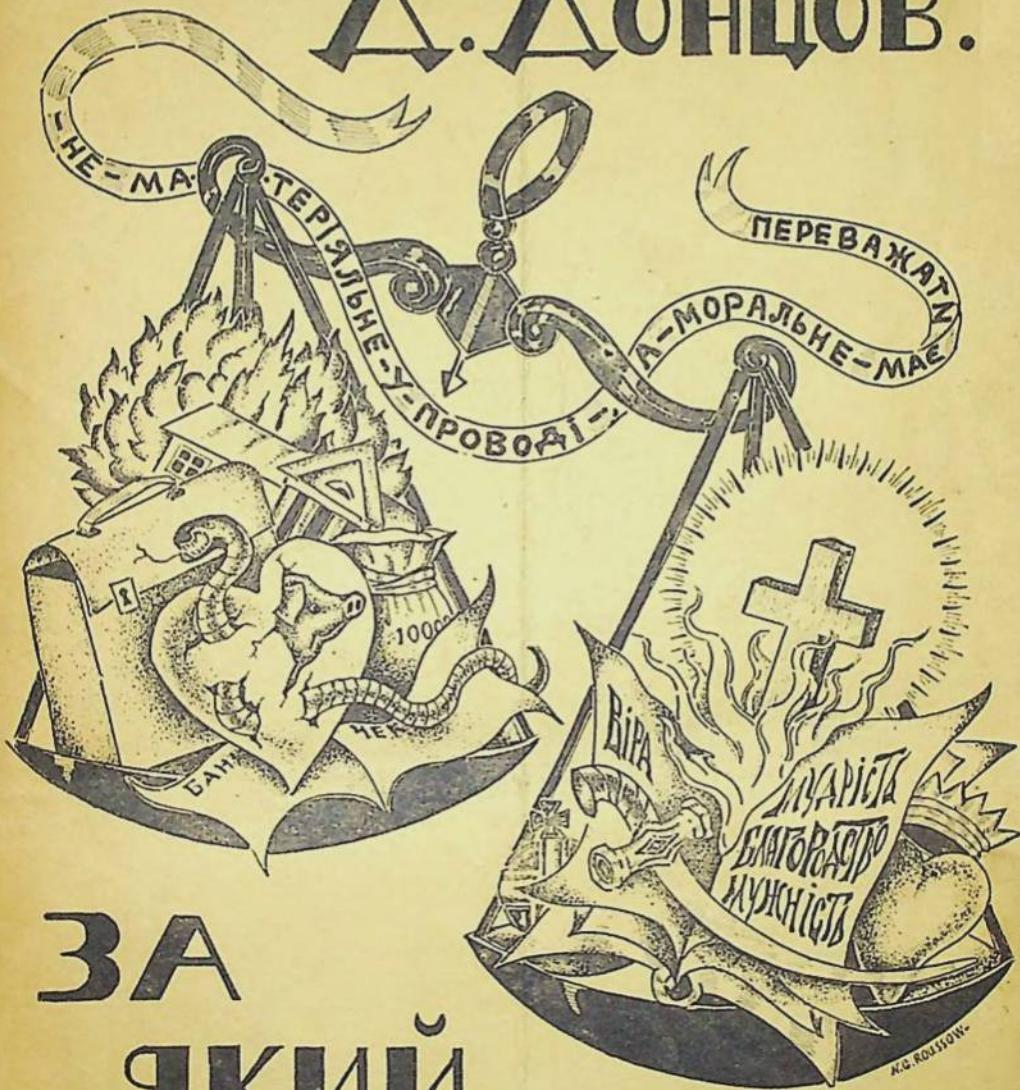

Д.ДОНЦОВ.

ЗА
ЯКИЙ
ПРОВІД ?

ДМИТРО ДОНЦОВ

ЗА ЯКИЙ ПРОВІД?

РЕФЕРАТ ВИГОЛОШЕНИЙ НА БЕНКЕТИ
В ПРИНС ЕДВАРД ГОТЕЛІ У ВИНДСОРІ,
ОНТ., В ДНІ 29. ТРАВНЯ, 1948 р.

1948

НАКЛАДОМ ПРИЯТЕЛІВ АВТОРА

ДРУКОМ НОВОГО ШЛЯХУ, ВИНИПЕГ, КАНАДА

Достойними достойная созидатися і чесними чесная совершиліся обиче, і через годних людей годніє річи бивають справовані.

Кн. Константин Острожський

Місяць травень був місяць, в якім ми ввійшли в нову світову війну. Може здаватися, що війна в Святій Землі лиш місцевий конфлікт? Може... Але друга війна теж почалася з лъокального конфлікту польсько-німецького, а перша — з лъокальних балканських конфліктів.

На передодні страшних подій варто порушити одне, величезної ваги питання. Говорю про нього моїм „любезним землякам” десятки літ, але без успіху. Не тільки не схильні вони прийняти пропоновану мною відповідь на це питання, — вони не завважають його, не існує воно для них.

Це питання — питання проводу, провідної верстви нації.

Нація, не очолена мудрим, шляхетним і мужнім проводом, є бездумна отара, доступна всякій чужинецькій пропаганді й інфільтрації. **Разом з провідною верствою стоять і падають народи.** Добре знали наші предки цю істину. В своїм Універсалі звертався до України Хмельницький: „но если нас (козаків) одоліють, то відайте панове, же і вас всіх Малоросиян... огнем і мечем поруйнують і в рабську облекуть одежду”! А в „Треносі” Смотрицького читаемо, що коли не дописала духовна еліта нації, коли складалася „з незрілих хлопів і неуків, неотес, жерунів, надутих балакунів, підлесни-

ків, слініх вождів", то зараз зіпсуття пішло дальше, на шиці щаблі спільноти; тоді й "юнаки збіднії і доньки удалися в розпусту, Бога і правду Його забувши". Деморалізувався провід, деморалізувалася й маса. Знав це явище своєю геніальну інтуїцією й Тарас Шевченко. Безліч прикладів знайдете в нього на тему, що як гинула або ледачіла провідна кляса на Україні, то "над дігъми козацькими поганці запанували". Охляв і знікчемнів провід, і ось вже знову Господь "покрив срамотою свої люді й вороги нові розкрадають як овець нас" і знищуються над нами. Казали наші прадіди : "от глави риба, от начальників собранія растліваються, загинають, погибають".

Питання проводу є перворядної важливості для всякої спільноти. Маса як дитина, хоч відчуває, де її болить або чого хоче, та не вміє сказати, уняти свого бажання в ясне речення, в формулу. Вона простягає руку, кричить, але не все скаже. Завданням проводу — її неясне стремління уняти у виразну формулу, ідею, дати дорожовказ і ціль.

Візьмім Україну! В 1917-19 рр. і Київ, і земля обаполі Дніпра мали український характер. Це була Україна, майже така як в XVII-XVIII в. Але в XIX в. це була Росія, "Югозападний Край" або "малоросійська губернія", а перед тим це була Польща! І не через державну присаджність тільки. Ще за старого В. Антоновича Київ був польським містом, більшість студентів на університеті там була польська, а на Лівобережжі Залізничну називали наші селяни Польщею ще за Олександра II-го. Але при всіх тих змінах — населення, його величезна більшість, село, лишалося те саме, українське. Говорило по українськи, співало українські пісні, жило своїми прадавними звичаями; та як бачимо, не вона, не ця більшість, надавала країні її — так скажу — національну вивіску — шильд. Це робила завжди кождоразова провідна, культурно, економічно або політич-

но - пануюча в краю верства. Якою національно ця верства була, таким був і край національно і політично; бо ця верства впихала більшість в своє культурне, економічне або політичне річище. Тому м.н. відвічним стремлінням Московщини було обезкровити, залякати, фізично винищити, або скорумпувати й винародовити не тільки провідну верству України, але й взагалі всіх тих націй, які московський націоналізм вибрав за предмет свого ненажерливого імперіалізму. Коли жому вдавалося знесилити провідну верству, маса, нарід була вже легкою здобиччю.

Який повинен бути провід щоб стати на височині свого завдання? Особливо в наші тривожні й вагітні жахливими подіями дні?

Поширена думка, що в проводі може бути кождий, кого виберуть; що політичний провідник це або фахівець, або добрий адміністратор, або спритний бізнесмен. Але такі погляди паношаться в близьких до розкладу спільнотах. Щоб бути провідником не вистане перестудіювати конституцію, парламентський правильник. Не вистарчить провідникови мати виборчі голоси. Ще щось він мусить мати... Мудрі й пророки післані Богом Україні знали добре, що провідна верства, коли вона дійсно є такою, — це зовсім інша порода людей. **I разумом, i серцем, i волею, високо стоять вони над масою народу, над пересічною людиною.** Знав це Шевченко. Маса народу — це були оті “душеубогі”, “незрячі гречкосії” — іноді ще острішими словами картає він їх; хоч і любив він їх, та знати що ратувати їх і вести покликаний хто інший: окрема кляса людей, а всі чесноти тої кляси втілювалися у нього в тих, кого він знати з історії під іменем козацтва, “козацького панства”. Були це люди з осібною “козацькою, чистою, святою кровию”, з “благородними кістками”, що в обороні “гречкосіїв” тухло могили начиняли своїм “бла-

городним трупом". Цеї породи людей звеличував він в постягтях Гонти, Залізняка, Дорошенка, Мазепи, Пордієнка, Патлія, Галайди, Гамалії, та ін. Були це в нього "святі лицарі", з "орлім оком", вогненним, для тої святої справи горючим серцем і твердої волі, люди душевної кріпості і героїчної вдачі. Не мир за всяку ціну, не вигода — були їх ідеалом, а велич і слава, а мали в собі основну прикмету володарської кляси: "вміли панувати"!

Характеризуючи основні прикмети нордійської раси, з якої вийшли провідники англійської нації, англійські учени називають "домінірін спиріт" те, що наш поет називав "вмінням панувати". Навязуючи до таких репрезентативних постатей своєї Історії, як Нелсон, Пітт перший або другий, англійці підкреслюють такі прикмети як "одасити", "джой ов батл" — на полі бою чи на арені політичній, "джініос ов агрешіон". Де які з них мали навіть (як Нелсон) "сомтін ов е пайрат" в собі, що не заважало їм бути великими будівничими величі своєї нації. Кождий з них був "файтер, фірлес ін вордс енд скшіон", далекозорий, шляхетний, відданій слуга генієві свого народу — вимріяна раса провідників, яка запомнила потугу Піліпа Еспанського, Голяндії, Наполеона, Німеччини, збудувавши першу по Римі імперію.

Цей тип провідника, що в нашій історії знаходимо в постягтях Святослава, Володимира, гетьмана Богдана, — далеский був від ідеалу провідника, виробленого в другій половині XIX. віку: ідеалу "працівника на народній ниві", людини "тихої буденної праці", які нову татарщину думали перемогти "наукою й просвітою" та вірою в автоматичний "поступ" людськості; або ідеалу "реального політика", не кажучи вже про "ідеал" спекулянта від політики, теж досить поширений "ідеал" нашого віку... Ні, типи нашого козацького панства, як і такі типи як Пітт або Клемансо — не були "такі як всі"! Була це раса "лучших людей", які головою пере-

ростали оточення характером, мудрістю, благородством. Ці люди інакше думали, відчували, поступали, інакше жили.

Шляхетні, — вони не для привати жили чи матеріальних благ, а найвище ставляли Бога, честь і свою велику справу, над всім дочасним, особистим.

Мудрі, знали вони таємні закони розцвіту й занепаду спільнот, проникаючи зором за поверхню зявищ і заслону часу в їх суть і в майбутнє.

Кріпкі, мужні, — вміли ставити чоло небезпеці і здійсняти рисковні задуми, служачи тільки ідеалові, правді своїй, не підлещуючись ні царям, ні юрбі, ні подіям.

Ці три прикмети, **шляхетність, мудрість, відвага**, — три основні прикмети володарської кляси. Є про них і в Евангелії згадка, що коли провідники народу тратять мудрість, благородство і відвагу, — близькі вони до упадку. З проводом жеж, який ті три прикмети посідає, ніякий ворог нічого не зробить: **шляхетного не підкупиш, мудрого — не обдуриш, мужнього — не залякаеш!**

Г. Сковорода писав, що є дві породи людей: одні роженні вести, другі — за ними йти. “Хто колісцятком, а хто ключиком в годиннику має бути”, — писав він — залежить від природи людини, від її вдачі, від “срідності”, нахилу. “Черепасі сродне плавувати, орлові — літати, не навпаки”! Кождий виказує те, до чого створений. Непокликаний того **не навчиться**: наука доводить до досконалості сродність. Коли ж немає сродності, що тоді зробить наука? Птаха можна навчити літати, але не черепаху!... Пес стереже отару день і ніч з вродженої любови й шарпає вовка з вродженого нахилу, не зважаючи на те, що сам себе наражає на небезпеку, що розшарпають його хижаки... Ні кінь, ні свиня того не зроблять... **Бо не мають до того природи.** Хто тую природу має, той стане з Яреми — “Хамового сина” козаком Галайдою; той “неба достане коли по-

летить” крилами, які за плечима почув. Хтож тої “срідності” не має, той вмре наймитом, хочби не знати на яке становище сприяючі обставини його видвигнули. Даїть йому крила, він вулицю ними замітатиме.

Не можна ті дві природи до себе рівнати. Їх наявність це просто факт, що не потребує дальших пояснень. Писав у байці Глібів:

Почув я раз, старі сміялись люди,
Що квач притокою не буде.
Питаю: — Як? — А так як бач!
Причина невелика: якай-ж із квача притика,
Коли він квач?

Квач притокою не буде, ані черепаха орлом, ні свиня сторожевим псом. Не буде Барабаш Хмельницьким, ні Кочубей Мазепою. Тільки люди, самою вдачею покликані до провідництва, як апостоли до своєї місії, поведуть націю через всі пороги до обраної мети.

І навпаки, катастрофа все наступає коли в проводі опиняються люди з невідповідною до великого завдання вдачею. Катастрофа наступає, коли шкапа чи безрога беруться робити діло сторожевого пса; коли черепасі заманеться літати як орлові. Тоді наступають в країні оті “златій дні Астреї” Котляревського з їх “славним народом”, коли-то

Мінійлів брали в казначеї,
А фігляри писали щот...
Вожатими були сліпці, каліки,
Ораторами недоріки,
Шпигуном з церкви паламар...
І все робили назворот:
Що строїть треба, те ламали,
Що треба кинути, те ховали,
Що класти в кишеню, клали в рот.

Це звучить смішно? Але з цеї коміки прозирала трагічна правда. Хто мав очі щоб бачити, той міг оглядати “златій дні Астреї” в Європі й на Україні в часі між двома войнами. Раювання божевільних. Європейські країни повні були в той час провідників з під соціалістичного людофронтового стягу, яким не в голові була цілість

нації, лих так званий соціалістичний поступ: на Бога менше податків і видатків на військо! На Бога менше праці! На Бога менше Бога в родині і в школі! Мир, мир, мир за всяку ціну!... Дарма що від того росла доріжня, падав експорт, заламувалася оборонна сила нації, підупадав її вояовничий дух, плюгавилася ідея вітчизни... Дарма що щезала посвята для рідного краю, яку заступав особистий або клясовий егоїзм, дарма що погоня за рівністю й безпекою гонила одну націю за другою під залізну палицю тоталітарної держави, в якій зникала свобода, а кляси й одиниці ставали рабами нової, страшнішої тиранії. А в багатьох країнах — в той час між двома войнами — гадям зароїлися московські Квіслінги: Тореси, Дюкло, Ляскі, Пасіонарії, Толіяті, Димітрови, Затонські, Коцюбинські, Винниценки, Мануїльські, Крушельницькі, підготовлюючи ґрунт для наступу Москви.

Повиринали “ліберальні” й “демократичні” політики, які захваливали більшевицьку “демократію”, (“червоний декан” Кентерберійський). Появилися “демократичні” часописі, в яких лаяли протибільшевицькі фільми і захваливалися твори найбільшого масового злочинця нашого віку — Леніна... Появилися “демократичні” політики, які — під диктат Кремля — напастували власну країну за її нібито “імперіалізм”, захвалиючи “пацифізм” советських загарбників. Появилися соціалістичні рецедивісти, одержимі невгласимим бажанням спільнотного фронту з комуністичними “товарищами”... Щоби спільнотним фронтом довершити руїну християнської цивілізації за вказівками їх спільнотного пророка Маркса... В соціалістій верхівці Заходу — ріжних кляс, станів і партій — зароїлося від тих, кого Котляревський звав душевними калікамі й сліпими вождями, які ведуть свої народи до моральної й матеріальної загибелі й до рабства.

Цей розклад в провідницькій верстві Заходу, що

вимагає негайної й корінної курації, — не моя вигадка. Його початок — під час французької революції — бачив знаний політик і фільософ англійський Едмунд Борк, його описував І. Тен, італієць, Г. Ферреро і, особливо, еспанець Орtega і Гассет, а є цей процес занепаду в безпосереднім звязку з доконаним вже або прогресуючим розвалом старих європейських монархій, між I-ю і 2-ю войнами, та їх правлячих аристократій. Про упадок респекту до ідеалу свободи пише “Британська Енциклопедія”, про ідеал “рівності”, який почав паноншитися в наш “вік мас” разом з тенденцією до бюрократизації, стандартизації і до тріумфу пересічності в усіх ділянках життя. Стремління до свободи вільно думати, говорити, писати й молитися, — уступило місце стремлінню до “секуриті” під опікою всепотужної бюрократичної держави. Замісць свободи, маса зажадала їжи, убрання, “жилплощи” за ціну зренчення незалежності і в остаточнім непередбаченім рахунку — за ціну зниження морального, умового і навіть матеріального рівня цивілізації.

От ці часи видвигнули на поверхню й нову “еліту”, про яку щойно згадав і яка так разячо ріжниться від тої, якій на зміну вона прийшла. Людей на міру Пітта, Кавура, Рішеле, Клемансо тепер не знайти і в день з ліхтарем. А коли й висунеться подібна марканця постать, як напр. ген. Маршал, або Бевин, вони зараз же стають предметом заїлого нападу тоталітарних нібідемократів.

На Україні процес занепаду вершків суспільства почався від розкладу козацької старшини, нашої правлячої аристократії, — розкладу, що осягнув свого зеніту в часи Шевченка. А нова народницька інтелігенція — що від половини XIX. в. зголосила права на провід народом, не хотіла на жаль навязати обірвану нитку старокиївської й козацької традиції... Драгоманівщина — хоч з самого свого народження спіткала спротив одиниць

і гуртків — наклада свою згубну печать на ментальний статус широких кол нашої інтелегенції аж до наших днів. Драгоманов багато зусиль доклав, щоб знищити культ Шевченка, цеї ланки, яка вязала сучасність з героїчним минулім. Він не терпів його за його горючий дух (який звав “фанатизмом”), за звеличання колишньої слави (що звав “ретроградством”), за релігійність (яка була “ненаукова”), за комбативний воєнницький дух, за порив до величного.

З “живих і ненароджених” ще драгоманівців гірко сміявся Шевченко, насамперед за їх гомоцентризм і спробу детронізації Бога (“немає Бога, тільки я”, тільки суверенна людина); за те, що прикривалися гарними “поступовими” словами; що під хтіли “просвітити матерір современими вогнями, повести за віком”, — на ділі ж несли “з чужого поля великих слів велику силу тай більше нічого”; на ділі ж “перлись на чужину шукати доброго добра, братерства братнього”. Цього “бра терства” шукав Драгоманів в обожаній ним московській культурі, в російських соціалістів і в інших, у Сен-Симона, Фуріє, в анархіста Прудона відкидаючи стародавню “свою мудрість” нашої країни, якою вона колись жила, дихала й світила одному поколінню за другим; проповідуючи чесноти пильного але покірного не вільника; не уявляючи собі майбутнього України інакше, ніж в ролі пятого колеса до тріумфального воза “старшого московського брата”.

Напоєна вицерть отруйними думками драгоманівства, наша провідна інтелігенція не потрапила ні зрозуміти вимоги історичного моменту в памятний 1917 рік на Україні, ні очолити великий і прекрасний національний зрив тих вікопомних часів. Збуджені в вогні революції, о́крадені з великих традицій і спогадів минулого, маси українські інтуїтивно відчували, що без крівавої війни, як і в 1648 р, прав своїх не здобути... Прорвід стремів рука в руку йти з Москвою, з “братньою

демократією”, цементувати імперію й боронити її від ворогів! В масах спонтанно прокидався дух Полуботка і Мазепи... Провід пятнував самостійників як національних шкідників, творення національної армії називалося “мілітаризмом”, а ненависть до зaimанців — “шовінізмом”... Страх, відриватися від зaimанця, випи-сати на своїх прaporах привабливе яскраве гасло неза-лежності, прозирає з кожного рядка центрально-ра-дянських Універсалів.

Брутална неуступчивість большевиків змусила то-дішній провід таки організувати національну війну під гаслом самостійності, а тоді федерацісти почали бороть-бу за самостійність, соціялісти — воювати з московськими “товарищами”, демократи — правувати з “братньою демократією російською”, паціфісти — братися за зброю, а вороги національного “шовінізму” — викидати москалів, та їх попіхачів з України! Але ця боротьба була накинута і не могло бути в ній щирості, не було її в наст-роях проводу, а значить і в його акції. Настрій, запал, ідеалізм, посвята й героїзм, все те було в армії, в знач-ній частині широких мас народу, в повстаннях, що ви-ринали тоді, як гриби по дощі; був той настрій в Пет-люри, Тютюнника, Безручка, Коновалця, Міхновського і багатьох інших, але не в думках і серцях соціалістичного переважно проводу в цілості. А підтверджує це знаний факт, що хутко поїхали на поклін до переможної Моск-ви вожді українських головних партій того часу: соціаль-демократів, соціаль-революціонерів і соціаль-феде-ралістів, як М. Грушевський, В. Винниченко, Порш, Че-ховський, Севрюк, Ніковський М. Залізняк, а з галичин: Ю. Бачинський, С. Вітик, А. Крушельницький, Ф. Федор-ців, Сіяк, П. Карманський, М. Рудницький, П. Франко, М. Возняк та інші.

Це були люди, що взялися за їм “несродне діло”, до якого не лежало їх серце. Пост фактум, самі вони приз-навалися, що не “вихонощеним українським марксистам”

було братися за чуже їх психіці діло революційного національно-державного будівництва. Самі признавалися,— в хвилини широти — що їм, які “вийшли з селянських мас, бракувало вміння розглядати поодинокі події з якоєї ширшої перспективи”, бо “урвався звязок” між їх духом і духом нашого проводу князівської й козацької доби; що бракувало їм того, що “провідні верстви інших народів вже мали в крові”. Признавалися, що їх самих відзначала “наївність, безкритичність, надмірна вразливість на дрібниці і сліпота на великі справи”, недостача витревалості, та провідної ідеї; а особливо признавалися вони — “брак нам змислу панування, змислу правління”; там, “де йде про нищі уряди, дрібні справи, малі обовязки, то ще пів біди, але не вміємо ми сидіти на вищих стільцях і мати діло зо справами ширшого зарису, не вміємо обійтися зором речей як цілості, лиш з правила звички переходимо до другорядних справ”. Репрезентативна постать демопросвітянської України тої доби (В. Королів-Старий) каявся на вигнанні: “ми всі не підготовані були і робили те, чого зробити не могли. Цілій нашій справі все бракувало глибини, всі думки наші були імпістії”, бракувало дійсних вождів, “що без них маса, отара овець”. Про ідеольога цеї інтелегенції писав Іван Франко, що ідеї Драгоманова були “наївними міркуваннями мужика, що не бачив світа і не потрапить піднятись думкою до зрозуміння вищої суспільної організації понад свою громаду, або свій повіт”. Зідливу характеристику цього відламу української інтелігенції — — заким ще став сам її оборонцем, дав Ю. Липа в однім мало знанім вірші “Жебраки при дорозі о ятмужну просяції”:

Виведу я націю на роздоріжжя,
Попхинькаю над нею,
Пограю на лірі, —
Може подивуються такій горячій вірі
Інші народи з моєю своєю.
Скажуть: — то уштиве дітя хороше,
Співає пісеньки, не бунтує,

Не стремить щоб щось злого зробити. —
Випадає похвалити ці діти
І державність дати.
— Хай нам світить надія!
— Хоч би й без дати!
— Хай скінчиться веремія
Малоросійського гевала!
— Лиши не треба, на Бога не треба,
Щоб вона повставала, винвала!

А тих драгоманівських політиків, що проти волі пішли в національну революцію, виведено у вірші про “Людей худих, у важкі панцири й мисюорки повбіраних”:

— Ой тяжко брате.
Мечи брати!
— Як би так зробити війну без пожару?
Як би так зробити націю обережно, потихеньку,
Годувати її книжечками у затишному куриничку
І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби
Перехідниши всіх!
Ні! Не сваритись, не гнітити дикість
Тупоту і підсвинків з чужими агентами,
Ні, зробити всіх президентами:
Любини, Саво, сало?
Маєш, Саво, сало!
І ще тобі мало?

От головно в такій ментальності величезної частини нашої провідної інтелігенції, непріготованої до чужої їм ідеї самостійності і боротьби за неї, і треба шукати причини певдачі національного зrivу 1917 р., не — як пишуть соціалісти — “у несвідомості народу”.

Таких політиків в Галичині картав ще Франко: ”коли писав він, траплялося комусь з русинів виступати перед народом, то дві кардинальні точки були: ми всі, русини, і повинні держатися купи, і ми повинні дякувати найяснішому цісареві за його безміrnі добродійства і просити в нього ще того і того”. От та порода лояльних русинів або “самоотверженних малоросів” плодилася подостатком на Україні. Для них — писав Франко — політика була тільки “циганством і кругтарством”. Тяжко було їх відірвати від буденної праці сліпучим видивом ідеалу. Поцо блукати в пустині за маревом обіцяної землі?

Ті слова про обіцянний край
Це для слуху їх казка.
Мисо стад іх, і масло, і сир,
От найвища ласка!

Так відповідали Мойсеєві жиди в поемі Франка. Так відповідали нераз і наші Датани й Авирони всім, що намагалися вирвати їх з буденних занять в мандрівку до свободіної землі...

Більш, ніж 30 років минуло з часів 1917 року, але тип драгоманівського політика серед нашої інтелігенції не зник. Під напором нових українських сил, він в дефензиві, але ще затроює повітря національного життя. Незнущому породу малоросійських і рутенських Санчів-Панчів стрічаємо часто й тепер. В нашу, направду “кінецьсвітню”, добу, коли перемогу дасть тільки віра, тільки геройзм, тільки посвята й боротьба, — є політики які думають здобути свободу “без пожару, потихеньку, обережно”, видурити, вижебрати її, “перехитривши всіх”, причепившись до возу того чи другого побідника...

В нашу добу, коли в тяжких муках ступає нація на Голготу; коли тільки безмежна віра і за неї пролята кров є запорукою воскресіння, — тих, що сходять на хрест, називає дехто бандитами, в найкращім випадку, дурнimi романтиками. В пресі підвладній таким “політикам” забороняють про тих “бандитів” згадувати. В таборовій пресі кретини від політики не посідалися з радості, коли — як їм здавалося — чехи з москалями тих “бандитів” остаточно винищили: тішилися, що “мрійницикий період” історії нашої нарешті скінчився, що хлопчаки побавились і тепер порядні люди робитимуть “реальну політику” по почекальнях і передпокоях сильних світа цього, вижебруючи і вишахровуючи самостійну неніку, “перехитривши всіх”...

В нашу добу міжнаціональних і міжусобних воєн — рекомендує де-хто “не роздувати” повстанські самостійницькі рухи “в явно безвиглядній ситуації”, а нато-

містъ радять занехати "романтичну політику" і "тверезо, реально подивитися на світ"... Ради, які в 1942 р. в видаванім німцями "Новім Українськім Слові" в Києві — уділяли гестапісти і інфільтровані до них агенти НКВД.!

Не тільки "тверезі політики" не думають про "свою силу" в своїй хаті, вони не думають і про "свою правду". Осоружна їм взагалі ясна, незмінна думка — це звуть вони "доктринерством"; останні могикани українського соціалізму починають перепачковувати на еміграцію замасковані ідеї московського большевизму; твердяТЬ, що цілі московської революції 1917 р. були й нашими цілями; що видвигиута нашою революцією ідея самостійності державної показалася "пездійснимою", що "такої України не може бути"! Вони накидаються на український націоналізм за те, що той "не сприймає змін, які внесла в український світ революція 1917 р." — цебто большевицька. Певно, що націоналізм тих ідей не сприймає! Не тільки не сприймає, він їх відкидає, відкидає в цілості революцію большевиків, зроблену для скріплення большевицької імперії і для душення свободи й незалежності України. Він відкидає антирелігійні ідеї большевизму; відкидає його ідеї політичні — ідеї чужого тоталітаризму; відкидає його соціальні ідеї — ідеї людської кошари, хоч як їх наші соціялісти — у формі колхозів — і захвалюють!

Не може дати своєї санкції націоналізм ані затрутим большевицькою пропагандою падніпрянським соціялістам, ін їх галицьким "товарищам" радикалам, які по загарбанню Галичини, заофірували свою "льоальну співпрацю" наїздникові, відкидаючи всякий "саботаж і шкідництво", просячи позволити їм "взяти позитивну участь в культурнім і господарчім будівництві країни" під Москвою, цебто в нищенню ремігії і церкви, в руйнації й плюндруванню села, і в переслідуванні "авантуриніків", які не хилять ший в чуже ярмо.

Відкидаючи ясну власну ідею національну, відкидаючи — як засіб — збройну за неї боротьбу, цеї сорти політики, відкидають і потребу створення окремої — сильної духом, думкою і характером — багатви людей-проводників, якаб ту ідею здійснити намагалась.

В наші часи стрінєте серед “батьків народу”, вчорашніх комуністів, які — “покаявшись” — зараз за це дістають командні становища в спільноті!

В наші часи, коли така нагла є потреба широко-закроєної протикомуністичної кампанії, знайдете “вождів”, що на спілку з комуністами затикають рота тим, що проти комуністів виступають! Знайдете “патріотів”, обсипаних гонорами, але яким найкраще присталаби назва, дана їх предкам Шевченком, — назва “доношиків і фарисеїв”. Які не соромляться, подібно євангельським фарисеям, очернювати своїх противників як “ворогів кесаря”, щоби — ховаючись за паштунками, нищили їх чужими руками. Яким рідній край с черговим бізнесом, а народня справа дійною коровою; яким їх партія є крамничкою для полагодження особистих, чи інтересів кліки; які коло себе збираютъ всяке шумовиння “аби інтерес ішов”; які, називаючи себе демократами, уживають найгірших метод тоталітарного партійництва, щоб утриматися коло громадського нирога.

Заплющувати очі на ці відомі зявища було б злочином. Бо вони є початком катастрофи. Коли в провідну клясу вслизуються подібні провідники, тоді треба бити на сполох! Стоїть в Евангелії: коли сліпець вестиме сліпого, обидва впадуть у яму. Проблема проводу, в сто разів важчіша від інших, набирає в наші часи особливо великого значіння, і якраз цеї проблеми не хочуть бачити сучасники, займаючись всякими іншими, які нічого не варта без вирішення отої, найважкішої з усіх. Який глупзд виробляти програми, закладати партії, творити обєднання, коли хітається фундамент, на якім будується?

Велика частина провідної інтелігенції української між першою й другою війною, це був зовсім інший тип психічний, який нічого спільногого не мав з великими тінями нашого славного минулого, що формували історію України варяжських і козацьких часів. Ці “тверезі політики” — бояться розгорнути українську ідею в усій її широчині; стараються загасити комбативний дух, що знов віджив на Україні; не думають про провідну клясу як про здисципліновану, дібраниу на зasadі суворої селекції верству “лучших людей”. Їх відповідь на питання — хто має вести націю, до якої мети і якою дорогою? — тотально ріжниться від відповіді, яку давали наші предки і деякі сучасники та учасники визвольних змагань часів першої і другої війни, прозивані “романтиками” і “авантурниками”. Предки твердо знали, що права можна мати тільки “през шаблю”, що великі річи осiąгають великі люди, не крутії, комбінатори, хитруни, посібілісти, засадничі вороги великих цілей і великих зривів. Негуючи ті цілі, “тверезі політики” проскрибували й чужкі їм чесноти, без яких наша давніна й не мислила собі ідеального провідника: твердість характеру, розмах думки й сміливу волю. А без цих прикмет вдачі, коли хто попадав у провід народу, нічого легшого не було для противника як його обдурити, залякати або підкупити.

Бо проводарів, що мають хлопський сприт, замість державної, мудrosti — легко одурити обіцянками-ціцянками, як це робили большевики.

Бо проводарів, байдужих на великі ідеали, а які дбають лише про привату, — легко підкупити.

Бо проводарів, що не мають відваги до чинів великого розмаху і ризку, — легко залякати.

В давні часи вступ у члени провідної верстви вимагав суворого добору, а членство суворої контролі і чистки. Толерантними стали новітні “народолюбні” часи! І нема такого промаху (висловлюючись лагідно),

якого не дарувало чуле серце модерного народолюбця свому вибранцеві, скоро він вже засів на якімсь президентськім кріслі. Коли такі звичаї запановують в проводі, він вже зогниває а з ним пропадає й спільнота.

Цей сорт політиків, який особливо наможився за останні 20-30 літ, існував і давніше, домінуючи в доби занепаду і зникаючи з політичної сцени в епохи національного розцвіту.. В кождій нації є ріжні типи проводарів. Де-інде є Де-Голі і Тореси, Михайловичі і Тіти, Маршали і Волеси (і вони між собою не обеднюються). Є такий поділ і серед нас, а сягає він далеких історичних часів. За татарщиною — одні крівалися в війнах, а другі — так звані татарські люди, корилися найзникові. За Хмельницького були Богдані і Богуни, а були й Киселі й Барабаші, які не хотіли повставати, тільки “з ляхами, мостилими панами, у мирі хліб зайрати”, у їхній службі. Далі, були Мазепи з Орликами, і — Іскри з Галаганами. Були Хмельницькі — було їх “варшавське сміття”, були Мазепи — і “грязь Москви”. Всі українці — брати по крові, але їх Авель з Каїном теж були братами... За наших днів були Петлюра, Коновалець, Тютюнник і Міхновський, — а були їх Грушевський з Винниченком і Тичина, які як визволителів славили тиранів Кремля.

І всі ті Барабаші і Грушевські, всі виклинають противників своїх як національних шкідників і авантурників, фанатиків і шовіністів, що не за голосом холодного розуму йдуть, а за безконтрольними емоціями. Всі бідкаються над марно пролитою кровю народу, над непотрібними жертвами... На діліж як раз вони є невільниками своїх емоцій — емоції страху. Головноходить їм про те, щоб — крий Боже — буря не зірвала вигідного даху їм над головою, над затишною домівкою! Щоб деревця не поламала в їх затишнім садку! Це ті, що в їх серцях згасла відвага, а в їх мозок, у тулу — казав Шевченко — “кістяну комору налізли

свині із надвору" і там утвердили свою ідеологію, ідеологію сажа з його щасливими мешканцями, що лише знають або в болоті розкошувати або під ножем верещати. Недоступна їм свідомість, якою очищаючею бурею буває Хмельниччина! Як випростовує вона зігнущий хребет не одного Яреми, як на верх видобуває все сильне й ціляхетне, чисте і геройче в народі! Як змітає з поверхні всю погань! Хоч при цім може й дерева погнє чи зламає в затишних хуторцях "татарських людей"... Хоч не дастъ вже більше їм з тими чи іншими "мостищими панами" смачно свій хліб зайдати.

Так як між хмельничанами і лейстровиками; як між мазепинцями і Галаганами; як між Шевченком і Драгомановим, між Петлюрою і Винниченком, так і тепер не встановити згоди між теперішнimi "татарськими людьми" і новими силами України, тим новим і водночас стародавнім предківським духом, який ось вже 30 літ як прокинувся знов на нашій землі, вбиваючись чим дужче в силу, поборюваний і Москвою, і нашими фарисеями. Особливо це трудно зробити у нашу добу, коли світ весь розколовся на два табори — сили християнства і сили Сатани; коли — писав апостол Лука — розкол вдереться навіть в родині, де буде двоє проти трьох і троє проти двох.

Європа і не тільки Європа, переходить добу горожанської війни, подібну до тої, що переходила Франція за своєї революції тому 150 літ з лишком. Там повстали дві "партії", з яких кожна вважала, що утода з другою виключена, що між ними можлива тільки боротьба. Третя "партія", невтральна, приставала до кожного переможця і пластила в хвості подій. Свою печать на майбутнє обличчя країни наклали не вона, а одна з тих скрайніх партій. Подібно й сучасна Європа, сучасний світ. Доба стагнації, впорядкованих відносин в суспільстві на разі проминула. Нормальна держава ніде більше не існує: або вона спирається на безнастаний терор,

щоб в страху тримати до неї ворохобні сили суспільства (як в Росії), або --- де-інде — є іграшкою в руках тих чи інших — що борються за владу — сил: робітничих союзів, юній, партій, різних міжнародних тайних і явних організацій. А боротьба їх в тім, що кожна стресмить до ідеалу, що виключає ідеал противної сторони, претендуючи на виключне панування. Головні сили, на які розкололася тепер суспільність — це сила комуністична і антікомуністична, сили тоталітаризму і сили, що апелюють до старих традицій і підстав європейської, християнської цивілізації. Пролетаріят є переважно в тим першім таборі, селянство — в другім. Фронт боротьби не покривається з міждержавними границями, він іде впоперек кожної держави, перекроює кожну націю. А між тими двома силами знаходиться “невтральний”, західня “Керенщина”, оті власне соціалісти, ліберали і деякі “демократи”, які або тихо з комунізмом симпатизують, або угодою з ним чи толеранцією до нього думають якось від потопу врятуватися. Тому керенщина й не висуває ясної ідеї, ані не хоче готуватися до боротьби, яку не вважає неминучою. Тому й роля її в тій громадянській війні, що вже шаліє в світі — буде також жалюгідна як і роля російської керенщини..

Наша керенщина добором лучших не цікавиться. Її цікавить тільки так зване “обєднання”. Воно має бути універсальним ліком на всі політичні недуги. Чи справді помогає на все — обєднання?

Під час революції 1917 р. — всі українські партії були обєднані в Центральній Раді, а всі партії в Росії були розєднані, і большевики провадили горожанську війну з усіма — правими, лівими, монархистами й соціялістами. І все ж розєднана **Московщина** перемогла обєднану **Україну**. Чому? За революції, шматовані, розєднані крівавою міжусобною війною Франція перемогла коаліцію обєднаної Європи. Чому? Чи не тому, що не в самому обєднанні сила?

Справді, сила не в числі, але в чимсь іншім! Положить на терези з одного боку десять яєць, а з другого десять цеглин, останні переважуть. Сила не в кількості, а в якості, в вазі, в динамізмі. Ось чого не треба забувати! Об'єднання тоді тільки буде міцним, коли буде злуково **лучших, не всяких!** Коли обеднане в горщику капусту, бульбу, стару підошву і здохлого кота. — не смакуватиме таке об'єднання! З доручення папи намалював Мікель-Анджељо образ хаосу до Сикстинської капелі. Як уявив він собі хаос? Як саламаху ріжнородностей, які нормальню не бувають і не сміють бути змішані, не можуть бути “об'єднані”. Все було всуміш на тім образі: володарі, епископи і розбішки, поети з лірою й кати, володарі й бандити, злодії й судії. Мішанина чужородних елементів, добрих і злих, в якій безнадійно потопали добрі. Ось таке об'єднання проповідують наші “тверезі політики”, приймаючи до своєї компанії всякого, аби їх тримався і на все годився, не входячи в те, як стоять справа з його характерністю, особистою чесністю і пр. Лише ті такі “об'єднання” вони не впорядковують хаос, а його поглиблюють. Це буде таке об'єднання, як в притчі про кукіль і пшеницю. Тим часом коли під час жнив пшеницю кладуть окремо в клуню, а кукіль вяжуть в спони, щоб спалити. Ось про що не думають прихильники механічного об'єднання. **Завданням часу є не збільшувати хаос, а відділити кукіль від пшениці!**

Кажуть, — всяке об'єднання добре, чим більше, тим ліпше! Чи нік справді?

Пригадаймо історію судії Гедеона з Біблії. Бог вибрав його для війни з Медіянами. Той зібрав велике військо і сказав Господь Гедеонові: — забагато людей в тебе, так що не можу віддати Медіянів в їх руки. Гукни, щоб чули люди: хто почувається боязким, хай вертається до дому. І вернулося людей 20 і 2 тисячі, так що лишилося тільки 10 тисяч. І сказав Господь Гедеонові: — все ще забагато людей! Веди їх до водопою, щоб мені

їх там випробувати. Про якого скажу тобі: цей хай іде з тобою, той і піде; а про якого скажу: цей хай не йде, той і не піде... Повів Гедсон людей до водопою і сказав Господь Гедеонові: — хто хлептатиме воду язиком, як пес, того постав окремо; так само і того, хто стане на вколішки щоб напитися води. Наличено тих, що хлептали з руки, 300 люда, всіж інші ставали навколошки, щоб напитися води вигідніше. І сказав Господь Гедеонові: — трома сотнями люду виратую вас і подам ворога в руки ваші, усіж інші хай вертаються в домівку свою... Так переміг Гедсон **не кількістю, а якістю** людей, відбором найкращих, які не боялися великого діла, не тужили за домівкою, не дбали за вигоду, хлептаючи як будь воду, думаючи тільки про справу. Якість перемогла, не кількість, **відбір, не "обєднана" мішанина всіх.**

“Реальні” політики голосять: “все, що обєднує українців — буде Україну, все, що розєднує українців — руйнує Україну!” **Це явний консенс!** Що, колиб якась група забажала обєднувати всіх українців, без розбору, чесних — з шахраями, ідейних — з провокаторами, чи спричинилась вона до збудовання України? І навпаки, чи не спричинилась до цього збудування інша група. яка без пардону виміталаб з поміж себе все хитке, підле її підозріле? Мабуть пригадуючи зворіт з Євангелія, писав Гоголь: “Бог не обєднує ріжне по суті, Бог лучить спільне по духу”. Обєднання, яке не хоче бути засуджене на безчин, або розвал чи стортевання провокацією з середини, — повинно бути злукою людей, оживлених однаковим, спільним всім духом, зєднаних на підставі суворого добору, старанного пересіювання.

Чи ж можливе обєднання цілком духом ріжких людей? Де буде їх спільна база для чину?

Яку спільну базу ідейну для чину, в якім обєднанні знаїдуть люди, що хочуть відбудувати державу, і то так, як відбудовувалися всі держави, боротьбою і силою, — з “реальними політиками”, які думають лиш

про рідину мову й пісню", яку хтось колись їм дастъ за чесність, або "льояльну співпрацю"; які завше "нектуальною" вважають боротьбу за свободу? Яка спільнна база, в якім обєднанні знайдеться між людьми залюбленими в наші старі великі традиції — і тими, що разом з Драгомановим, ті традиції відкидають, заміняючи традиціями Маркса і Прудона, чи російської революції; які теперішнім традиціоналістам закидають те саме, що закидали Драгоманів Шевченкові: що "шукав ясного ідеалу державного порядку не попереду нас, а по заду", саміж знаходючи той "ідеал" в колхозах і московській "конституції"? Як можна обєднати психіку українських державників з психікою "дятьків отечества чужого", або з ментальністю людей типу наддніпрянських соціалістів чи галицьких радикалів, або ундистів? Або яку спільну ідею для чину знайдуть нові хмельницчане, люди для яких ідея є ідеєю, з тими, для кого вона тільки фраза для притягування машин і для роблення інтересів партійної крамнички?

Щож спільногого знайдуть між собою ті ріжні породи людей, коли те, що одні звуть боротьбою з злом, другі називають "некультурністю" і "кирицею"? Коли те, що одні звуть трусістю — звуть другі "гуманністю"; що одні картають як потурання каналії, другі хвалять як "толеранцію"; що одні підносять як героїзм, другі — знов плямують як "розбирацтво"? Коли те, що в перших є вірність ідеї і бажання боротись за неї до загибу, є в других — "ексклюзивністю" і "фанаатизмом"? Що в одних зв'ється безпрінціпністю й безхарактерністю, то в других є — "об'єктивністю", а привязання до правди своєї — "доктринерством"? Що знайдете спільногого між тими типами, коли те, що одні ганять як хамелеонство, другі величають як "тверезий розум", а "державницьким розумом" те, що для перших є тільки крутістю?

Та друга порода нашої інтелігенції, яка хоче уда-

вати з себе національний провід, дуже нагадує тих фіглярів, недорік, сліпців і "шпигонів" Котляревського, або "жебраків при дорозі о ятмужну просящих". Обєднані, чи розєднані, ніякої держави вони в найсприятливіших обставинах не збудують. "Хочеш бути царем? — питався Сковорода, — нашож тобі єлей, серце скипетр? Це тінь, масло... Здобудь собі серце царське!"... Вінець і скипетр є актесуари лише, може й потрібні, але хто вибрається в них, хто чіпляє собі титули "батьків народу" і думає правити ним, маючи душу жебрака, фігляра чи шпигуна, — той приведе до катастрофи може й не себе, але народ, з ким і якби він не обєднувався.

В старовину знали ми, що силу спільноті дає не безвладна мішанина — аби більше! — а здисциплінований гурт людей чесних, відважних, сильних характером і справі відданих. В Універсалі Остряници читаємо: "а козаків лейстрових, отродків і одщепенців наших, для власних їх користей і приват своїх о упадок отчизни недбаючих, — яко їдовитої єхидни стережіться!" Предки наші знали, що їдовиту єхідну, хоч "рідну по крові", до гурту не приймається; з нею не обєднуються; що паршива вівця усе стадо псує. Про це писав один знаний політичний письменник наш: "знайте, цю не буде ніколи держави української, доки дейнецтво і опришківство, яке ідею України від віків обслідо, не буде прочищене українськими, а не метропольними, польськими, чи московським руками".

Пригадайте, як обєднував Україну Хмельницький! Чи сідав він до одного столу з Кисілем, чи з лейстровиками? Ні, він зібрав громаду людей спільногого духа, характерних, готових на все; з ними пішов на своє велике діло, а коли своїми чинами заблісла та громадка на всю Україну, тоді зголосилися до нього Виговський, Кричевський, Немирич та інші. Прийшла і маса, поспільство. Ось як доконали хмельничане обєднання на-

ції! А Киселів, Барабашів та лейстровиків, як сміття, геть викинули. Так повстає всяка нова еліта народу: шляхом добору, гуртування луччих і висортування гірших; боротьбою з зовнішніми неприятелями і з “рідними” шашелями в середині власної спільноти.

Обєднання повинно і мусить бути. Але обєднання людей одного духа, гарячої віри і випробованого характера! Людей ідеї! Добір краших! А всю спільноту обєднає тільки такий провід, тільки таке обєднання, в яке маси вірять, в його чесність, мудрість і мужність, в його характерність. Обєднують націю чи суспільність тільки люди, які викрешуть в неї запал, посвяту, порив; люди, які хочуть вести і знають точно куди і як. Не зроблять цього ніякі обєднання, в яких тон надаватимуть вожді з ментальністю покутного адвоката, або “спеца” від дрібних махлюек; які не вміють бачити завтра, ані не розуміють сьогодня. Такі як Гедеонові тисячі, ма-либ вернути до дому, до своїх приватних справ, робити на них, а не народній справі інтереси.

Кого цікавить конкретне питання — де та група, товариство, чи орден (коли думати, що вони вже є), які моглиб повести народ, нехай відповість собі на питання: з яких людей та група складається? Як що вони посідають ті прикмети провідної кляси, про які, як про позитивні, згадано вище, то така група має шанси стати проводом і заслугує підтримки; якщо на чолі групи стоять оті “фіглярі” і “шпигони”, — ніхто з нею не повинен обеднуватися, бо таке обєднання доведе або до катастрофи, або до хаосу. Невже справду гадає хтось, що провідники, які журяться тим, кілько відсотків скинути зо своєї програми, щоб добити інтересу з противною партією; або тим, який емігрантський уряд є більше легальний; або тим, який дохід принесе їм служба рідному краєві; яким так імпонує фотографування в оточенні вдячного народу, або які думають у передсінках чиїхсь Україну вижебрати, — невже хтось думає,

що такі провідники ставлятимуть успішно чоло антихристові та його воїнству? Чи не є вони засмішні постаті на таке завдання?

Не створені наші дні для таких “вождів!” Часи, коли падають тисячлітні політичні будівлі; коли руйнуються підстави соціального укладу, до якого ми звикли від 2000 літ; коли московський Іслам підносить меч на релігію, ісповідану довгим рядом поколінь наших предків; коли, як в часи Калки, Полтави чи Батурина, рішатиметься доля України на многі сотки літ, — такі часи не нагадують в нічім епохи мирного будівництва з їх діячами мирної, “буденної праці”, з чеснотами пересічної людини. Наша доба подібна до інших епох: до спохи розвалу Риму, переселення народів, столітньої війни, або татарщини, чи Хмельниччини. Такі епохи не дрібних грачів, і комбінаторів вимагають, ані їх міжпартійних, міжконтинентальних чи міжпланетних обєднань. Вони потребують нових людей формату Еція, Карла Мартела, Жанні Д'Арк, Хмельницького, Вишеньського, чи Дмитра Вишневецького; людей, які горіли ентузіазмом для ідеї, щоб сліпучим світлом горіла вона, як віра Христова в душах апостолів; щоб невгнутою робила нашу волю.

Ці нові люди ростуть на сплюндрованій і зганьблений займанцем, але випробованій і загартованій в пеклі останніх 30-х літ Україні. Там тисячі засуджених бути Яремами “хамовими синами”, обертаються в воївників Галайдів; крила їм виростають, які мали за плечима предки їх в добу Корсуня, Конотопа, Полтави. В них втілився дух тих предків. З них, як за часів козаччини, можуть повстати ті, які виведуть націю “із тьми, із смраду, із неволі”, коли знайдуться між ними Кричевські, Немиричі, Морозенки і інші вікопомні постаті Війська Запорозького. Епоха наша на Україні дуже подібна до тої, перед 1648 роком...

Це нове племя, яке родиться там, знає --- так пише

оден з його поетів — що з їх мрій і чинів вже “глядить майбутня плоть”, завтрушня дійсність. Вони знають, що світанок встане “народжений із мук” там, де кожне, найменше життя “зродилося й виросто з крові”; там, де тисячі ідуть на хрест, але їх “твердо ступає нога”, як мучеників колізея. Це ті, що свідомі уже свого післанництва; які твердо знають, що їм “правда світить з віч”, їм — “свідкам пекла на землі”; що цю правду мають вони принести байдужому і забріханому світу. Про себе кажуть вони — “по світі всім ідемо, мов пророки, втерявши все, неласі земних благ”, “ми розумом і духом вищі”, які прийшли, щоби “сліпим, незрячим путь в життя вказати” бо тими є вони, в кого “вогнем спалахує душа”. Це мусять бути фанатики нової правди з широким розмахом думки, з грандіозними напрямними, люди великого формату, з тими “твердими руками”, що формують нації й держави, з тим “орлім оком”, яке в далекім майбутнім накреслює Богом проложені шляхи. Вони, такі лиш здолають зробити справжнє обеднання, не фарисеї, які тільки Варрав та Юд притягають до себе, а замість Богові, чужому ігемонові кляняться.

“Достойными достойная созидатися і чесными чесная совершатися обиче, і через годних людей годні речі бувають справовані” — ці слова повинні стати пригадкою в наші жорстокі й відповідальні часи. Коли ні, такою катастрофою скінчиться для нас нинішна доба, як доба започаткована 1917-м роком. В страшний час Божого гніву, який вже гряде, якого тінь вже впала на нас, проблема проводу, творення нової касті нового “лицарства Запорозького”, відмітання кукіля від пшениці — є справою першої ваги.

Як вона вирішиться, від того залежить наше національне життя чи смерть. Людина, що оглядала власними очима початки гангрени, яка зжирає тепер нашу цивілізацію, Едмунд Борк, перестерігав під час революції у Франції: “як маса, ми не можемо бути полишені

самі собі. Мусимо мати провідників! Коли ніхто не захоче повести нас правим шляхом, ми знайдемо поводатирів, що запровадять нас до ганьби й руїни!"

Пересторога, яка ніколи не була такою начасною, як нині!

ПРИМІТКА

Ширше висвітлені питання провідництва в книзі тогож автора "Дух нашої давнини" (Традиціоналізм), 1944, вид. Ю. Тищенка, сторін 272.

